

ПРИНЦИПИ АНДРАГОГІЧНОГО ПІДХОДУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФОЛЬКЛОРИСТІВ

Постановка проблеми. Серед векторів модернізації вищої освіти в Україні виокремлюється андрагогічний підхід до підготовки фахівців. Важливо підкреслити, що теоретичні та практичні засади андрагогіки перебувають сьогодні на стадії педагогічного обґрунтування, що передбачає їх застосування до різних галузей підготовки конкурентоспроможних спеціалістів. У результаті впровадження принципів андрагогіки формується інтелектуальна, ерудована, аксіологічно орієнтована, професійно реалізована еліта, здатна репрезентувати певну наукову сферу, практичну галузь на належному рівні в країні та у світовому вимірі. Адже, на думку О. Огієнко, «основним завданням освіти дорослих є сприяння всебічному розвитку людини в період її самостійного життя. У цьому розумінні освіта дорослих є соціальним інститутом, який забезпечує довічне збагачення творчого потенціалу особистості» [5, с. 9].

В українській педагогічній думці андрагогічний підхід до педагогічних явищ досліджувався у контексті розгляду питання становлення системи неперервної освіти (І.А. Зязюн, Н.Г. Ничкало, С.О. Сисоєва, О.І. Огієнко, І Фольварочний), визначення основоположних принципів андрагогічної моделі навчання (Л.Б. Лук'янова, Л.Є. Сігаєва) та ін.

Аналіз останніх публікацій. С.У. Гончаренко чітко визначив основні напрями андрагогічної теорії: «Андрагогіка (з грец. – доросла людина і керівництво, виховання) – педагогіка дорослих, одна з педагогічних наук, яка займається дослідженням проблем освіти, самоосвіти й виховання дорослих. Завданням андрагогіки є опрацювання змісту, організаційних форм, методів і засобів навчання дорослих, використання для цієї мети засобів масової інформації, радіо і телебачення, визначення оптимальних інтервалів між

періодами інтенсивного навчання, функціонування професійних курсів залежно від характеру виробництва. Становлення андрагогіки як самостійної науки відбулось у 1950-70-х рр. Воно пов'язане з іменами вчених: американців М. Ноулза і Р. Сміта, англійця П. Джарвіса, німця Ф. Пьоггелера, голландця Т. Тен Хаве, поляка Л. Туроса та ін.» [1, с. 31].

І. Фольварочний окреслює провідні тенденції розвитку освіти дорослих: розвиток національних систем освіти дорослих у провідних європейських країнах, реформування та модернізація в другій половині ХХ ст., тенденції розвитку методології на сучасному етапі розвитку неперервної освіти у країнах ЄС та їх історичного розвитку [6, с. 62]. У цьому зв'язку зауважимо, що розвиток освіти дорослих характерний і для української національної системи освіти, пріоритетна роль у якій належить класичним університетам. Саме у вишах цього типу сформувались фундаментальні засади підготовки фахівців, які свідчать про явище сталого розвитку університетської освіти. Ця фундаментальність закріплена унікальними науковими досягненнями, практичним набутком, визнанням у світовому масштабі. У такому контексті розвивається система фольклористичної підготовки майбутніх словесників-фольклористів у київському та львівському університетських осередках зосереджені науково викристалізовані, практично підкріплені засади вивчення фольклористики протягом ХІХ – ХХ ст., зорієнтовані на синергетичне формування змісту підготовки фахівців, міждисциплінарний принцип аналізу фольклорної традиції та її впливу на культуру, різні види мистецтва тощо.

Однак зважаючи на відсутність цілісної системи освіти дорослих у фольклористичній галузі, «непопулярність» фаху фольклориста у зв'язку з неприбутковістю професії, невеликою державною підтримкою (лише 3 класичні університети готують словесників-фольклористів, у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка наявна додаткова спеціалізація «музична фольклористика»), невисокою часткою захищених дисертацій зі спеціальності 10.01.07 – фольклористика (усього по Україні з 1991 р. до 20 докторських та близько 100 кандидатських дисертацій), виникла загроза втрати фундаментальних

набутків підготовки фахівців, які мають бути зорієнтовані на постійне удосконалення фольклористичної компетентності, що, безумовно, сприятиме розвитку наукової галузі, її реалізації як об'єкта педагогічної дії. У цьому аспекті слушною є думка І.А. Зязюна, який, простежуючи особистісний та професійний онтогенез андрагогіки, зауважує, що, «з одного боку, індивідуальні характеристики людини (установки, потреби, інтереси, рівень домагань, особливості інтелекту і т.п.) значно впливають на вибір професії і хід професійної адаптації. Вони можуть як сприяти формуванню професійної майстерності і творчому підходові, так і заважати професійному становленню..., що призводить до більш швидкого професійного старіння і деформації... З іншого боку, професійна діяльність має зворотний вплив (позитивний чи негативний) на особистісний онтогенез, зокрема на формування самооцінки, саморозвитку, самовиховання» [2, с. 335-336].

Постановка завдання. Надзвичайно актуальним є питання формування системи освіти дорослих у фольклористичній галузі. Першим кроком до цього має стати обґрунтування принципів організації навчання дорослих людей – дослідників-фольклористів та педагогів-фольклористів.

Виклад основного матеріалу. З метою обґрунтування принципів навчання освіти дорослих фольклористів (педагогів та науковців) за орієнтир ми беремо класифікацію андрагогічних принципів, розроблених Л. Лук'яною [3]. На основі визначених вченою принципів спробуємо охарактеризувати процес навчання дорослих фольклористів в умовах аспірантури (докторантури), написання дисертацій на стадії прикріплення до спеціалізованої кафедри (відділу), а також як стадії удосконалення педагогічної майстерності у результаті самовдосконалення, самоосвіти.

Принцип єдності трьох середовищ (навчальне, професійне, соціальне). ... Навчальне середовище – середовище, у якому безпосередньо відбувається навчання у вигляді роботи над навчальним матеріалом, курсів під керівництвом викладача. Професійне середовище – середовище, у якому навчання поєднано з професійною діяльністю і здійснюється у специфічних формах, пов'язаних з її

аналізом і розвитком засобів навчальних матеріалів і освітніх технологій. Соціальне середовище – середовище, у якому навчання впливає на формування нових цінностей життя і діяльності засобами участі дорослих в організованих процесах комунікації [3, с. 122]. Потрапляючи в академічний чи університетський науково-фольклористичний осередок, фольклорист має можливість безпосередньо спілкуватись з відомими вченими (фольклористами, етнологами, літературознавцями, мистецтвознавцями тощо), обрати та обґрунтувати наукову проблему для подальшого дослідження, має можливості для «живої» наукової дискусії у різних формах комунікації (діалог, полілог, семінари, конференції тощо). Складніша ситуація з підвищенням майстерності у єдності трьох середових дорослих педагогів-фольклористів, адже при осередках вивчення фольклористики відсутні умови для її удосконалення, тому цей процес відбувається у процесі самонавчання, самоосвіти.

Принцип відкритості освітнього простору. Освіта є доступною, навчання може починатися з будь-якого рівня, на відстані, без відриву від основної діяльності. Наявна можливість для вибору умов навчання, яке поєднано з професійною діяльністю. Навчання спрямовано на саморозвиток – орієнтовано на зміни, внаслідок зміни освітніх потреб... Побудовано на основі комунікації між усіма суб'єктами освітньої системи. Створює умови для само актуалізації за рахунок вибору «траєкторії» навчання [3, с. 122]. У фольклориста, який має мотивацію та потребу у професійній самореалізації у фольклористичній галузі, наявні можливості для саморозвитку. У його розпорядженні – архівні матеріали, періодика, навчально-методична література, фотоархіви, навіть інтрнет-джерельна база (остання зокрема активно створюється викладачами кафедри фольклористики при Львівському національному університеті імені Івана Франка). Однак зауважимо, що в українській фольклористиці недостатньо розробленим залишається напрям енциклопедичних видань (перший енциклопедичний словник з фольклористики був виданий 2008 р. («Українська фольклористика. Словник-довідник» за загальною редакцією викладача кафедри

фольклористики імені Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка М. Чернопиского).

Принцип синтезу трьох підходів до освіти. Андрагогічний підхід створює можливості для врахування особливості дорослих, які навчаються, й водночас зайняті професійною діяльністю. Особистісно орієнтований підхід орієнтує на врахування закономірностей розвитку особистості дорослих. Контекстний підхід спрямовує на контекст освітнього процесу як умову перетворення навчальних знань у професійні [3, с. 123]. Фольклористична підготовка дорослих фольклористів також ґрунтується на синтезі трьох підходів. Фольклористично-педагогічною та збиральницькою діяльністю може займатись і той, хто навчається, і той, хто професійно само реалізується. Особистісна орієнтація виявляється у розробці певної проблеми дослідження, якою переймається дослідник (у цьому важливими факторами є власні уподобання, місце проживання, вплив авторитетного науковця, а для фольклориста-педагога у врахуванні особистісних якостей учнів у підборі змісту і форм вивчення фольклорної традиції. Фольклористичний контекст забезпечує трансформацію набутої історико-практичної, теоретико-методологічної інформації у набутті професіоналізму у процесі педагогічної, збиральницької та педагогічної діяльності.

Принцип діяльності. Зміст навчальних матеріалів необхідно вибудовувати навколо основних видів діяльності дорослих, що навчаються. В основі організації освітніх процесів мають бути враховані особливості професійної діяльності осіб, що навчаються. Організація процесу навчання має бути побудована на рефлексії дорослих, результатів їх власної діяльності [3, с. 123]. У фольклористичній підготовці дорослих фольклористів цей принцип реалізується у різних видах діяльності: науково-навчальній (студювання архівних джерел, публікацій, монографій, дисертаційного фонду тощо, педагогічній (передача набутого інформаційного та практичного фольклористичного досвіду наступним поколінням), збиральницькій (залучення у безпосереднє фольклорне середовище – сільське чи урбанізоване), дослідницькій (підготовка виступів, публікацій,

монографій тощо), комунікативній (представлення результатів власної діяльності у процесі дискусій, на конференціях, семінарах та ін.).

Принцип постійної підтримки. Під час навчання дорослих мають бути передбачені різні форми підтримки їхньої діяльності на етапах: початку навчання, власне навчання, після засвоєння навчального матеріалу... [3, с. 123]. Цей принцип у фольклористичній підготовці дорослих реалізується у позитивній оцінці результатів їх діяльності з боку авторитетних вчених, наукових керівників (консультантів), рецензентів, учнів, під час виступів на конференціях, семінарах тощо, на певних етапах педагогічної діяльності. Усі ці фактори впливають на формування стимулів до подальшої фольклористичної діяльності.

Принцип професійної мотивації. ... Має бути передбачена і впроваджена система мотивації дорослих до навчання... [3, с. 123]. Система мотивації дорослих у напрямі фольклористичних досліджень, педагогічної діяльності щодо вивчення фольклористики учнівською молоддю, студентами передбачає запровадження матеріального, преміального заохочення, фінансової підтримки збиральницької діяльності, позитивне оцінювання публікацій, монографій, навчальної літератури, дисертаційних досліджень на всіх етапах написання.

Принцип елективності навчання. Його врахування означає надання тим, хто навчається, певної свободи у виборі цілей, змісту, форм, методів, джерел, терміну, часу, місця навчання, оцінювання результатів навчання [3, с. 123]. У фольклористичній діяльності дорослих цей принцип реалізується у двох вимірах. У науково-фольклористичному контексті дослідник-фольклорист має право вільного вибору проблеми дослідження, джерелознавчих матеріалів, місця дослідження (на сьогодні актуалізується проблема вибору терміну дослідження, адже фольклористи, зокрема авторитетні викладачі Львівського національного університету імені Івана Франка переконані, що 3-річного терміну навчання в аспірантурі чи докторантурі недостатньо для здійснення ґрунтовної фольклористичної праці). У фольклористично-педагогічній діяльності принцип елективності виявляється у виборі змісту, форм і методів навчання студентів, учнів, зокрема щодо розробки авторських спецкурсів фольклористичного циклу.

Спектр таких спецкурсів впроваджений у систему підготовки фольклористів у Львівському та Київському національних університетах, частково у Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького, однак у більшості класичних університетів вивчення фольклористики студентами-філологами зводиться до засвоєння матеріалу основного курсу «Усна народна творчість», що не сприяє у подальшому реалізації принципу елективності у педагогічній фольклористичній діяльності дорослих фахівців.

Принцип розвитку освітніх потреб... Процес навчання підпорядковується формуванню нових освітніх потреб у тих, хто навчається, а їх конкретизація відбувається після досягнення попередньої цілі навчання [3, с. 123]. У дорослого фольклориста-дослідника, фольклориста-педагога в результаті досягнення позитивних результатів у науково-, педагогічно-фольклористичній діяльності мають формуватись нові цілі, освітні потреби, які б сприяли розвитку особистісних якостей, професійному саморозвитку, що у свою чергу впливатиме на зміни їх аксіологічної спрямованості, а також на трансформацію соціокультурних цінностей, на поступ власне фольклористики.

Принцип контекстності навчання (А. Вербицький). З одного боку, навчання дорослих переслідує конкретні, життєво важливі цілі для того, хто навчається, і орієнтовано на виконання ним соціальних ролей або удосконалення особистості, а з іншого – враховує професійну, соціальну, побутову діяльність з опорою на просторові, часові, професійні чинники [3, с. 123]. Реалізується цей принцип у діяльності дорослого фольклориста-дослідника, фольклориста-педагога, на яких здійснюють значний вплив кілька факторів: особистісно-мотиваційний, аксіологічний, акмеологічний. Важливим чинником є соціальний контекст який визначає цінність фольклористичних досліджень, досвіду викладання фольклористичних, лінгвістичних, літературознавчих дисциплін для певного етапу становлення науки, системи фольклористичної підготовки, зокрема для сучасного етапу властиве вивчення фольклористики у контексті інтеграційної взаємодії з іншими науками. Соціальний простір, професійне оточення визначають стимули фольклористичної (наукової чи педагогічної) діяльності,

пов'язані з глибокою інтерпретацією фольклорних явищ культури, передачі традиційного досвіду наступним поколінням.

Принцип рефлексивності заснований на свідомому ставленні до навчання, що є вагомою складовою само мотивації дорослого учня [3, с. 123]. Цей принцип для самовдосконалення, професійного зростання дорослого фольклориста має провідне значення, адже свідоме ставлення до предмету педагогічної дії чи наукового аналізу (у даному випадку – фольклору), сприйняття його крізь призму власних естетичних установок, аксіологічних принципів створює підвалини для професійного розвитку, прогресивних зрушень подальшої професійної діяльності, що в свою чергу протистоїть деградації у професії.

Висновки дослідження. Характеристика принципів андрагогічного підходу в освіті засвідчила, що вони підпорядковуються завданню освіти дорослих, яке полягає в тому, щоб «дати їм можливість не лише пристосуватися до соціокультурних змін, допомогти адаптуватися в новій ситуації, а й набувати реальної можливості і здатності впливати на ці зміни, тобто набувати мобільності, гнучкості, адаптивності і конкурентоздатності, які потрібні впродовж усього дорослого життя» [5, с. 10]. Для фольклористичної підготовки дорослих фахівців це завдання є особливо актуальним, адже, незважаючи на майже двохсотлітню історію становлення української фольклористики як науки, на сьогодні постало ряд гострих проблем: у повному обсязі не розвиваються наукові дослідження, бракує кваліфікованих кадрів (фольклористів-словесників готують у трьох класичних університетах (Київ, Львів, Черкаси), фольклористів-музикознавців – у кількох музичних академіях, у Київському університеті культури і мистецтв та Київському національному університеті). У більшості класичних та педагогічних вищих навчальних закладах фольклористика вивчається в межах курсу «Усна народна творчість» (для філологічних спеціальностей), а також як вкраплення у зміст дисциплін етнологічного, етнографічного спрямування (для історичних спеціальностей), музично-мистецьких дисциплін (для музично-мистецьких спеціальностей). Тому у дорослих, професійних фольклористів немає можливості повноцінно працювати в межах вишів. Усі ці зовнішні фактори негативно

впливають на внутрішню мотивацію фольклористів (дослідників, педагогів) до подальшої самореалізації, професійного саморозвитку у дорослому житті. Тому подальшої теоретичного обґрунтування потребує проблема розробки системи мотивації фахівців з фольклористики у контексті андрагогічного підходу.

Література:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Видання друге, доповнене й виправлене / Семен Устимович Гончаренко. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 552 с.
2. Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії: Монографія / І.А. Зязюн. – Черкаси: Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.
3. Лук'янова Л.Б. Основоположні принципи андрагогічної моделі навчання: оптимальні умови використання // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, проблеми / Л.Б. Лук'янова // Зб. наук. пр. – Вип. 23 / Редкол.: І.А. Зязюн (голова) та ін. – К. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2010. – 550 с. – С. 119-124.
4. Ничкало Н.Г. Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія / Н.Г. Ничкало // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – Вип. 1. – 2001. – С. 9-22.
5. Огієнко О.І. Андрагогічний підхід у неперервній освіті дорослих: Методичні рекомендації / Олена Іванівна Огієнко. – К. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2007. – 40 с.
6. Фольварочний І.В. Освіта дорослих як інноваційна сфера розвитку національної системи освіти / І.В. Фольварочний // Проблеми освіти: наук. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2010. – Вип. 63. – Ч. 1. – 240 с. – С.58-63.